

מערכה קטט. "כל שממנו לאישים" - הרי הוא בבל תקטירו" (עו,ב)

שיטת רש"י⁴: איסור "בל תקטירו" – בהזאה שאחרי ההקטרה

מפשטות מהלך הגמ' משתמע, שעל כל אפשרות קיימת קושיה אחת בלבד: בהקטרה שאחרי הזאה – "שיריים" שחסרו, ובהזאה שאחרי הקטרה – "כל שממנו לאישים". מהבנה זו בגמ' משתלשלת שורה של מסקנות על גדר "כל שממנו לאישים", כדלהלן.

הגמ' אינה מקשה על הרישא מ"כל שממנו", מפני שבהקטרה שאחרי הזאה אין פסול מצד "כל שממנו לאישים". זאת מדוע? מפני שהזאת השמן איננה "לאישים", שכן שמן זה אינו עולה למזבח, וממילא שיריה אינם "דבר שממנו לאישים", ואין מניעה להקטיר אותם. מדוע, אם כן, נאסרה הזאת השמן אחרי הקטרת הקומץ? מפני שהקומץ הוא "לאישים", ושיריו הם "דבר שממנו לאישים", והזאת השמן כמוה כ"בל תקטירו". כלומר: הזאת השמן נחשבת כהקטרה לעניין מעשה האיסור, אבל איננה יוצרת איסור הקטרה על שיריה. מעתה תחזור השאלה הקודמת: מדוע כשהזאה קדמה להקטרת הקומץ אין בהזאה זו משום "בל תקטירו"? על כך נצטרך להשיב: איסור "בל תקטירו" נאמר רק לאחר שכבר הוקרב הדבר שממנו לאישים. לפיכך, רק לאחר הקטרת הקומץ חל האיסור להזות את השמן.

רש"י פירש, כנראה, את הסוגיה בדרך זו (קין אורה; זרע יצחק). וכך הגיע לכל המסקנות הנ"ל: א. הזאת השמן נכללת באיסור "בל תקטירו" (ד"ה ואי): "והנך הזאות נמי דשמן – כהקטרה במזבח בדבר הראוי להקטיר דמו". ב. הזאת השמן איננה מחשיבה את שיריה כ"דבר שממנו לאישים", כפי שעולה מהמפרש (עו,א ד"ה איפסיל ליה), הכותב שאילו היה מזה תחילה וממלא את הלוג ואחר כך קומץ ומקטיר – לא היה מקום לכל קושיות הגמ' (זרע יצחק; חמדת דניאל). ג. "בל תקטירו" נאמר רק לאחר הקטרת מה שמיועד להקטרה, כמבואר במפרש (ד"ה ואי): "כל שממנו אשה לה... שקרב ממנו כבר לאישים האימורים", וכן שיטת רש"י במקומות רבים⁵.

נאמר בתורה: "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה". קרבן ראשית תקריבו אותם לה' [שתי הלחם והביכורים הבאים משאור ודבש. רש"י], ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח" (ויקרא ב,יא-יב). מכאן למדו חכמינו, שכל קרבן שרק חלק ממנו מיועד להקטרה – יש איסור להקטיר את השיריים שאינם מיועדים להקטרה, ובלשון הגמ': "כל שממנו לאישים – הרי הוא בבל תקטירו" (גמ' כאן; יומא מז,ב; סוטה כג,א; יבמות ק,א; מנחות נז,ב)¹.

מן ההגדרה "ממנו לאישים" ומן האיסור "בל תקטירו" ניתן לשמוע, שבשני צדדי הדין נדרשת הקטרה: אסור להקטיר דבר שחלקו הוקטר. בסוגיה כאן משתמעת הרחבה של איסור זה גם ביחס ללוג השמן של מצורע, למרות שאין בו הקטרה, ויש לברר את פשר הדבר. דיון נוסף שעולה בסוגיה הוא: אימתי חל האיסור להקטיר את השיריים? האם רק לאחר הקטרת החלק המיועד להקטרה, או גם קודם לכן?

סוגיית הגמרא

הגמ' מביאה את דברי רבי שמעון, שאדם שהוא ספק מצורע מביא אשם לכפרתו, ועליו להתנות שאם איננו מצורע – הרי זה נדבה כשלמים (ונחלקו עליו חכמים, מחמת שמביא את הקדשים לבית הפסול). לגבי לוג השמן הנלווה לאשם מצורע אומרת הגמ', שעליו להתנות שאם איננו מצורע – הרי הלוג בא בתורת נדבה. ממילא יש ספק בלוג זה, האם צריך לנהוג בו כלוג שמן של מצורע, הטעון שבע הזאות כנגד ההיכל² ואין בו הקטרה על המזבח, או שמא דינו כשמן של נדבה, שיש לקמוץ ממנו ולהקטיר את הקומץ. הגמ' אומרת שיש לעשות בו את שתי הפעולות, ההזאות והקטרת הקומץ, אבל מתלבטת לגבי סדר הדברים: "דאקטר ליה. אימת? אי בתר מתנות שבע – הוו להו שיריים שחסרו בין קמיצה להקטרה, ואין מקטירין את הקומץ עליהן; אי קודם מתנות שבע – כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו!"³. ומסקנתה, שיש להעלות "לשם עצים", ולא לשם הקטרה, ובכך אין איסור "כל שממנו לאישים" (לדעת ר' אליעזר על כל פנים, ועל כך – במערכה הבאה).

¹ "דבר שממנו לאישים" אלא כולו לאישים.

⁴ כפי שהערנו במערכה קסז הערה 6, הפירוש הנדפס בצד הגמ' איננו מרש"י, אלא זה שנדפס כ"נוסחאות רש"י כת"י" (במהדורה זו, 'עוז והדר' – בשלמותו, ובקיצור במהדורת וילנא). מכל מקום, פירוש זה שאב הרבה מרש"י, ובסוגיה כאן שני הפירושים עולים בקנה אחד (אך ראה להלן הערה 13 על שיטת ריב"א, שמתאימה אולי לרש"י כת"י ולא לנדפס).

⁵ רש"י כת"י להלן עו,א ד"ה ויצאו לבית השריפה: "ובשר חטאות אימוריו קרבו לאישים והבשר בבל תקטירו" (ובמפרש שם: "שכבר אימוריו קרבו ונעשה הבשר שיריים"). יומא מז,ב ד"ה כל שממנו לאישים: "מאחר שנתת לאש כל משפטו הרי השיריים בבל תקטירו". יבמות ק,א ד"ה איקרי: "כל שממנו לאישים שנקטר הימנו דבר הראוי להקטיר הרי השירים בבל תקטירו". סוטה כג,א ד"ה קרי כאן: "לא תקטירו כל שממנו [עולה] [נראה שצ"ל עלה] כבר אשה לה". מנחות נז,ב ד"ה כל שממנו: "כל שעלה כבר ממנו למזבח ומבשר קרבנות כבר עלו חלב וכליות ומן המנחות כבר עלה הקומץ ומשתי הלחם כבר עלו חלבי כבשי עצרת הבאין עמהן".

1. המלבי"ם (ויקרא אות קלו) מבאר, על פי לשון הספרא שם והרמב"ם (הל' איסורי מזבח ג-ה), שהכתוב עוסק בהקטרת שאור ודבש עם שירי הקרבנות, שכשם שאסור להקטיר את שתי הלחם, שהם כשיריים לאחר הקטרת אימורי הכבשים הבאים עמהם, כך אסור להקטיר כל שירי קרבן עם שאור ודבש. הרחבת הדין לכל שיריים, אף ללא שאור ודבש, היא "מפי השמועה" ואינו לאו מפורש, ואין לוקים על כך.

2. עיין במערכה הקודמת, הערה 1.

3. מכיוון שסוגיית הגמ' מוסבת על דברי ר' שמעון, מוכח מקושייתה שגם הוא מודה לאיסור "כל שממנו לאישים", ולא כדברי רש"י בסוטה כג,א ד"ה כר"א בר"ש, שכתב שר"ש חולק בעיקרו של איסור זה (הערת בעל 'שירי קרבן', סוטה פ"ג ה"ו). רש"י מסתמך על דברי ר"ש במנחות (ע"ב), שמנחת חוטה של כהנים מוקטרת כולה, הקומץ לעצמו והשיריים לעצמו. וכבר תמה בקרן אורה בסוטה שם על הוכחת רש"י, שהרי בגמ' במנחות יש לר"ש לימוד מיוחד לעניין זה שאף השיריים קרבים, ואין זה

על פי דרכם של תוס', היה מקום להקשות מ"כל שממנו לאישים" כבר בשלב הקודם, בהצעה שהקטרה תהיה לאחר ההזאה (ואדרבה, במקרה זה האיסור ברור יותר, שכן השמן כבר קרב). אכן, תוס' מפרשים את מהלך קושיית הגמ' אחרת, וכוונתה כך: אם ההזאה קודמת – יש להקשות גם מדין "שיריים שחסרו"; ואם ההקטרה קודמת – יקשה על כל פנים מדין "כל שממנו".

הדיון האם להחשיב את לוג השמן של מצורע כ"כל שממנו" שנוי כבר במחלוקת תנאים מפורשת בגמ' במנחות (נח,א): "רבי אליעזר אומר: כל שממנו לאישים. רבי עקיבא אומר: כל ששמו קרבן". הגמ' שם מבארת, שהנפקא מינה בין הדעות היא לגבי קרבנות שאינם עולים לאישים: בשר חטאת העוף ולוג שמן של מצורע⁷. נמצא שרש"י כאן, שנקט שהזאת השמן איננה מחשיבה את הלוג כ"דבר שממנו לאישים", פירש את הסוגיה אליבא דר"א, לפיה לוג השמן איננו כלול בדין זה⁸. תוס', לעומת זאת, כותבים במפורש שסוגיה זו הולכת בשיטת ר' עקיבא.

נראה ששיטת הרמב"ם כתוס', שכן פסק כר' עקיבא (הל' איסורי מזבח ה,ד), ובכל זאת הזכיר איסור "בל תקטירו" לגבי הקטרה בלבד (הל' ה,ה), ולא במתן דם או הזאה⁹. גם בשאלת העיתוי הרמב"ם סותם: "אסור להקטיר... בשר חטאות ואשמות ושיירי מנחות" וכו', ולא הגביל זאת לאחר הקטרת האימורין או הקומץ דווקא¹⁰. בריטב"א ובמאירי מצאנו סתירות בשאלת העיתוי¹¹.

שיטת ריב"א: איסור "בל תקטירו" – בהזאה שלאחר הקטרה או הקטרה שלאחר הזאה

בשטמ"ק (אות א) נקט שיטה שלישית, ואלה עיקריה: הזאת השמן כלולה בין ב"כל שממנו לאישים" ובין ב"בל תקטירו", וטעמו: "דכיון דגלי קרא ד'אשה' לאו דווקא, אלא הוא הדין כל ששמו קרבן, כדקאמר רבי עקיבא... ומעתה נאמר דהוא הדין 'לא תקטירו' לאו דווקא".

באשר לשאלה האם "בל תקטירו" נאמר גם בטרם הוקרב הדבר המיועד להקטרה, ריב"א נוקט שיטה ממוצעת: בדברים שבהם חלק המזבח ברור וידוע מתחילה, כגון אימורי הקדשים – חל איסור הקטרה על הבשר עוד בטרם הוקטרו האימורים. ובדברים שבהם חלק המזבח איננו ניכר

"כל שממנו לאישים" בספק מצורע. לדעת רש"י הקטרת הקומץ היא העושה את שאר הלוג ל"כל שממנו לאישים", ואסור להזות ממנו (אלא אם כן יעשה זאת "לשם עצים"), ואילו לדעת תוספות ההזאות מן הלוג הן שעושות את הקומץ ל"כל שממנו לאישים", ואסור להקטירו (אלא "לשם עצים").

שיטת תוספות: איסור "בל תקטירו" – בהקטרה שלפני ההזאה או לאחריה

תוס' חולקים בראש ובראשונה על החידוש הראשון העולה מרש"י, לפיו הזאת השמן כלולה באיסור "בל תקטירו", ובלשון השטמ"ק (אות יא): "מנא ליה דהזאות ומתנות חשיבי כהקטרה לעבור עליה משום בל תקטירו?!"⁶. לפיכך פירשו את המשפט "אי קודם מתנות שבע – כל שממנו לאישים..." באופן הפוך: אם יקטיר את הקומץ לפני הזאת המתנות, יהיה בהקטרת הקומץ משום "כל שממנו לאישים", וזאת מפני שחלק מהלוג מיועד להזאה במתן השבע. בכך חלקו גם על שני החידושים האחרים העולים מרש"י: הזאת השמן נחשבת "לאישים" ושייריה הם "דבר שממנו לאישים"; ו"כל שממנו לאישים" נאסר בהקטרה עוד בטרם קרב הדבר המיועד לאישים.

9. כגון שהוסיף מתנות שמן יותר מן הדרוש. לגבי הנותן מתנות יתירות מן הדם אפשר לומר שאף לדעת רש"י אין בכך איסור, כי כולו מיועד למזבח.

10. אם כן, נראה שהצריך הפרשה ובידור של הקומץ, כדעת ריב"א להלן. בקרית ספר (הל' איסורי מזבח שם) נקט בפשטות כרש"י, וצ"ע.

11. הריטב"א ביומא מז, הביא את דברי רש"י שם, בסגנונו שלו: "כל שנתנו ממנו לאישים מה שראוי להקטיר, אם חוזר ונותן לאישים מן השיריים עובר... לא תקטירו דבר שכבר ניתן ממנו לאישים". אבל ביבמות ק,א כתב: "כל שמקצתו ראוי להקטיר באש". במאירי ביומא שם: "שכל שיש ממנו ראוי לאישים להקטרה והקטיר את הראוי להקטיר ממנו, הרי הנשאר ממנו אחר הקטרה בבל תקטירו", ואילו ביבמות צט,ב: "כל שחלק אחד ממנו הולך לאישים, כגון שהקומץ קרב, השירים אינן ראויין להקרב". אפשר שהסתירות נובעות מכך שבסוגיה ביומא משמע יותר כרש"י ואילו ביבמות להיפך, ראה להלן הערה 14.

6. בקרן אורה ובחידושי הגר"ז הקשו עוד על רש"י: גם אם הזאת השמן נחשבת כהקטרה, הרי מפורש בתורה שהאיסור הוא להעלות על המזבח, "ואל המזבח לא יעלו", ובגמ' (עז,א) מבואר שיש חידוש בכך שאף הכבש התרבה לעניין זה, ומניין לאסור הזאה במקום אחר? על כך יש להשיב, שהחידוש במזבח ובכבש הוא באיסור העלאה אף בלא הקטרה, אבל הזאה, שהיא העבודה עצמה, שקולה כהקטרה.

7. בגמ' שם הובאו שתי הנפק"מ מפי אמוראים שונים, ופירשו ראשונים שאין מחלוקת ביניהם (רמב"ם הל' איסור מזבח ה,ד ור"י קורקוס; 'תוספות אחרות' לספרא ויקרא נדבה פרשתא יב,ו). רש"י ותוס' שם מסבירים, שהאשם שבא יחד עם הלוג אינו מחשיב את הלוג כ"ממנו לאישים" (בניגוד לחם הפנים, שנחשב "ממנו לאישים" עקב הקטרת הבזיכים שעמו), מפני שניתן להביא את האשם והלוג בימים נפרדים (כמבואר בגמ' לעיל מד,ב).

8. יש להעיר, שתוס' הרשב"א בפסחים כח,א ד"ה ואתה נוקט בפשטות כדעת ר"א, שבהקטרת חטאת העוף אין "בל תקטירו" כי אין ממנו לאישים.

להקטיר את הקומץ כדעת ר' אליעזר, הסובר שמותר להעלות "לשם עצים", וראוי לפרש את כל הדין בהתאם לשיטותיו.

מנגד, תירוץ הגמ' "דמסיק להו לשם עצים" מתאים לשיטת תוס' לפיה הקושיה על הקטרת הקומץ, ואילו לרש"י, שהבעיה היא בהזאה, היה ראוי שהגמ' תאמר "דמדי להו לשם מים", כלשון המשנה להלן (עז, ב) "כאילו הן מים". רש"י נדחק ליישב זאת, שהגמ' נקטה לשון זו משום הפסוק "בל תקטירו". קושי אחר בסוגיה, המיושב בפשוטות בדרכם של תוס': מדוע לא הציעה הגמ' שיזה שבע הזאות ואחר כך ישלים את הלוג ואחר כך יקמוץ, וכך לא יחסרו השיריים בין הקמיצה להקטרה? לדעת תוס' אין בכך פתרון לאיסור להקטיר את הקומץ. במפרש (עז, א ד"ה איפסיל ליה) נזקק לתרץ באופן מחדש, שמכיוון שהקדיש את הלוג גם כנדבת שמן חובה להקדים את הקמיצה, כדי שלא ייראה כמאבד קדשים בידיים כשיתן את המתנות¹⁴.

סיכום

בסוגיה מבואר שדין "כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו" נאמר גם בלוג השמן של מצורע, ונחלקו הראשונים בפירושו הדבר: שיטת רש"י ששבע הזאות מן הלוג כלולות ב"בל תקטירו", ואסור להזות מלוג שמן לאחר שחלקו הוקטר, אבל הזאות מן הלוג אינן מחשיבות אותו כ"דבר שממנו לאישים", ומותר להקטיר את מה שנותר מן הזאות, וכדעת ר' אליעזר במנחות. שיטת תוס' הפוכה: הלוג נחשב "דבר שממנו לאישים", כדעת ר' עקיבא במנחות שאיסור זה נאמר בכל קרבן, אבל הזאות אינן כלולות באיסור "בל תקטירו", וכן משמע ברמב"ם. שיטת ריב"א: הלוג נחשב כהקטרה בין לעניין "כל שממנו לאישים" ובין לעניין "בל תקטירו".

בתחילה כשיקול בלעדי או כחזא מתרתי, ומהלשון "אי הכי" משמע שהקטרת הקומץ היא הגורמת ל"כל שממנו לאישים" (הגרי"ש אלישיב שליט"א, מובא ב"ד בנימין" כאן). ב. הגמ' ביבמות ק, א דנה על מנחה שהיא ספק מנחת כהן ספק מנחת ישראל, ודינה שהקומץ קרב בעצמו והשיריים קרבים בעצמן, ואומרת על כך: "איכרי כאן כל שממנו לאישים". לדעת רש"י צריך לומר שהגמ' קיצרה בלשונה, וכוונתה לומר שאי אפשר להקדים את הקטרת השיריים מדיון "שיריים שחסרו", ומכיוון שצריך להקטיר תחילה את הקומץ – חל איסור "כל שממנו לאישים" (וכיוצא בזה גם בסוטה כג, א). ג. בסוגיה במנחות ק, א-ב מדובר על כלי שיש ספק האם כולו מנחה אחת של חובה, או שיש בו שתי מנחות, האחת חובה והשניה נדבה. הגמ' אומרת שצריך להקטיר שני קמצים, אחד לשם חובה ואחד לנדבה, ומתלבטת בסדרם: "ליקטר נדבה ברישא – דחובה היכי מקטר לה? דילמא כולה חובה היא וחסרו להו שיריים... ליקטר חובה ברישא – דנדבה היכי מקטר לה, ודילמא כולה חובה היא וכל שממנו לאישים...". לכאורה גם כאן יחלקו רש"י ותוס' האם ברישא יש גם בעיה של "כל שממנו לאישים", אבל מלשון הגמ' "דחובה היכי מקטר לה" משמע שבהקטרת הנדבה אין בעיה, אע"פ שאפשר שקומץ זה הוא משיירי החובה! ושמא דעת תוס' שהחייב על הקטרת השיריים מתברר רק כשיקטיר לאחר מכן את הקומץ, ולכן בהקטרת קומץ הנדבה עדיין אין איסור. על כל פנים, ראינו כי אינה מוכיחה שאיסור "כל שממנו" מתחיל רק לאחר הקטרת הקומץ, ואפשר שהוא מתחיל משעת הקמיצה, המבררת מה קומץ ומה שיריים. ד. הגרי"ז כאן מקשה על רש"י כמה קושיות, ובהן מהמשנה במנחות כג, א: "נתערב קומצה בשיריה... לא יקטיר", מחמת דין "כל שממנו לאישים" (רש"י כב, א ד"ה נתערב), והרי כאן מקטיר את כולה כאחת ובכל זאת אסור.

מתחילה, כגון בקומץ המנחה והזיות המצורע – אין איסור הקטרה עד שמתברר החלק המיועד לגבוה¹².

על פי שיטתו, יכלה הגמ' להקשות "כל שממנו לאישים" גם על הקטרת הקומץ אחרי ההזאה, ובוזה דעתו כתוס'¹³.

כהן מסיר מן הקומץ חלקים השייכים לשיריים. קמיצת המנחה נעשית בשלוש אצבעות: אצבע, אמה וקמיצה (הנקראת כך על שם פעולת הקמיצה), ולאחר מכן הכהן מסיר בעזרת האגודל והזרת את החלקים שאינם מן הקומץ (מנחות יא ע"ב). הדבר חשוב יותר על פי שיטת תוספות, שאיסור "בל תקטירו" נאמר אפילו אם טרם הוקרב הדבר המיועד לאישים, וכן לשיטת ריב"א, שכן בשעת ההקטרה הקומץ כבר מבורר.

ראיות מן הסוגיה לשתי השיטות

כאמור, נראה שרש"י פירש על פי דרכו משום שהבין כך מקושיית הגמ', ש"כל שממנו" לא נאמר בהקטרה שאחרי ההזאה. שיקולים נוספים המטים לכיוון זה: הגמ' כאן נוקטת "ממנו לאישים", כלשון ר' אליעזר (ובתוס') במנחות נח, א ד"ה לוג תירצו, שהגמ' נקטה את הלשון המקובלת יותר בש"ס; ועוד, שהגמ' בהמשך מסבירה את האפשרות

12. נראה מדבריו שהחייב על הקטרת השיריים מתחיל משעת הקמיצה, עוד לפני ההקטרה, ועיין שטמ"ק מנחות כג, א אות ז.

13. מהשטמ"ק נראה שפירש כך את דעת רש"י, ולאחר דברי ריב"א כתב: "לכך נראה פ"ה [פירוש הקונטרס] עיקר". גם בתחילת הדיבור כתב: "כל שנעשית ממנו עבודה הרי (היא) [הוא] בבל תקטירו, וכשם שהוא בבל תקטירו כך פסול לעבודה אחרת... כך היא שיטת הקונטרס", כלומר, שגם רש"י סובר שהזאת השמן היא "כל שממנו", כדעת ר' עקיבא. לפי זה, נקודת המוצא לפירוש רש"י איננה ההבנה שהוצעה לעיל, לפיה רש"י הבין ממהלך קושיית הגמ' שבהקטרה שאחרי הזאה אין מקום להקשות מ"כל שממנו", ומכך השתלשלו כל מסקנותיו. אכן, מ'נוסחאות רש"י כת"י, שהוא שעמד לפני ריב"א, אין סתירה ברורה לפירוש ריב"א, ורק מהמפרש (עז, א ד"ה איפסיל) מוכח כאמור, שאם היה מזה ואחר כך קומץ אין בכך חשש "בל תקטירו". מכל מקום, מרש"י בכמה מקומות נראה שחולק על ריב"א בנקודה זו, שאפילו בהקטרת האימורין, המבוררים מתחילתם לגבוה, אין דין "כל שממנו לאישים" עד שיוקטרו, עיין במובאות לעיל הערה 5 מרש"י כת"י להלן עז, א ובמנחות נז, ב.

14. נעיר בקצרה על המשתמע בסוגיות אחרות בעניין החייב על הקטרת שיריים לפני הקטרת הקומץ: א. הגמ' ביומא מז, ב דנה על "בין הביניים", הסולת שבין אצבעותיו של הכהן הקומץ, שהיא ספק קומץ ספק שיריים: "מקטיר קומץ לחודיה תחילה, והדר בין הביניים, דאי אמרת בין הביניים ברישא – דילמא שיריים נינהו, והוו להו שיריים שחסרו... אי הכי, השתא נמי איקרי כאן כל שממנו לאישים...". גם כאן קיימת אותה התלבטות בסוגיה כאן, האם השיקול "שיריים שחסרו" מוזכר

התברר והופרד מן השיריים. שיטת ריב"א, שאם השיריים אינם ניכרים לעצמם – אין איסור בהקטרתם עד שהדבר הנקטר יתברר, דהיינו עד שיקמוץ מן המנחה או יזה מן הלוג, וכן משמע ברמב"ם.

באשר לזמן חלות איסור "בל תקטירו", שיטת רש"י שאיסור הקטרת השיריים מתחיל רק לאחר הקטרת מה שמיועד להקטרה. תוס' חולקים, ולדעתם אסור להקטיר גם לפני שהחלק המיועד להקטרה הוקרב, ואפילו לפני שהוא

מערכה קפ. העלאה למזבח "לשם עצים" (עז,א)

לאישים", כגון איברי חטאת. ר"א סובר שהתנאי "לריח ניחוח" מוסב בין על שאור ודבש ובין על "כל שממנו לאישים". ואילו חכמים מדייקים לאידך גיסא מהמילה "אותם", שיש כאן דין מיוחד בשאור ודבש, ורק בהם נאמר ההיתר "לשם עצים". נמצא, אפוא, שהכל מודים לדיוק "ריח ניחוח" והיתר "לשם עצים" הנשמע ממנו (דיוק זה אף מופיע כדין פשוט בספרא, ויקרא נדבה פרשתא יב,ט), אלא שחכמים מגבילים זאת לשאור ודבש בלבד, ור"א מרחיב את ההיתר אף לדין "כל שממנו לאישים".

בברייתא מובאת דעת ר' יהודה, המרחיב יותר את יריעת ההיתר "לשם עצים". לדעתו חכמים התירו להעלות גם "דבר שממנו לאישים" לשם עצים, ור"א וחכמים נחלקו רק בתערובת אברי תמימים ובעלי מומים. כיוצא בזה אומר ר' יהודה (בברייתא פא,א) גם על דם חטאת שנתערב בדם עולה. הגמ' (עז,ב) מבארת במסקנתה, שהיתר "לשם עצים" אינו שייך בבעלי מומים, ור"א מתיר בהם מטעם אחר, שלמד מכתוב מיוחד היתר לאברי בעלי מומין כשהם מעורבים בתמימים (על כך – במערכה הבאה).

טעמים של חכמים

יש להבין את סברת חכמים לשיטת משנתנו, מדוע התירו "לשם עצים" בשאור ודבש בלבד, ולא ב"כל שממנו לאישים"? הקושיה גוברת לנוכח המשך הסוגיה: הגמ' אומרת שר"א למד מדיוק "אותם" שרק לגבי שאור ודבש נאמרה החומרא שאסור להעלות אותם גם על הכבש (דין זה נלמד מריבוי "ואל המזבח לא יעלו" במנחות נז,ב), ולא נאמרה ב"כל שממנו לאישים"², ואף חכמים סוברים כן, אלא שלדעתם "תרתני שמע מינה". אם כן, לדעתם הדיוק "אותם" מחדש באיסור "כל שממנו לאישים" קולא וחומרא: הקולא – שהכבש אינו כמזבח, ומותר להעלות עליו איברי חטאת; והחומרא – שאין היתר להעלות למזבח איברי חטאת "לשם עצים", "ולא נתבאר טעמו של דבר, דבחדא קל משאור ודבש ובחדא חמור" (קין אורה, מנחות שם).

לעיתים עומד לפנינו קרבן המיועד להקרבה שיש בעיה בהקרבנו על גבי המזבח, מפני שיש ספק בדינו, האם אכן הוא ראוי להקרבה, או שהוא מעורב בדבר שאינו ראוי להקרבה. בסוגיה כאן מתחדש צד היתר להעלות קרבן כזה על המזבח, וזאת כאשר ההעלאה איננה לשם הקטרה אלא "לשם עצים", כביכול אינו אלא חלק ממערכת העצים. יש לברר את הדעות השונות בהיתר זה, אימתי נאמר.

סוגיה זו שלובה בסוגיות בהמשך הפרק, הדנות על דם הקדשים שנתערב, ובו הוזכרה סברה דומה: "רואה אני... כאילו הם מים". לפיכך, על מנת לקבל תמונה מלאה על גררי היתר "לשם עצים" יש לעיין גם בסוגיה שם ובמערכה קפח וקפט.

מחלוקת התנאים ומקורה

במשנתנו נחלקו תנאים באשר לתערובת איברי חטאת, המיועדים לאכילה, באיברי עולה, המיועדים להקטרה: דעת ר' אליעזר¹ שהכל יועלה למזבח "ורואה אני את בשר החטאת מלמעלה כאילו הן עצים". חכמים אוסרים זאת, ולפיכך לדעתם אין ברירה אלא להמתין עד למחר ("תעובר צורתן"), אז יעבור זמן הקטרת העולה ואכילת החטאת, וישרפו בבית הדשן המיועד לקדשים פסולים.

מחלוקת דומה מופיעה במשנה להלן (עט,ב) לגבי דם שדינו להנתן למטה, כגון דם עולה, שנתערב בדם חטאת הניתן למעלה: ר' אליעזר אומר שיתן למעלה ולמטה, "ורואה אני את התחתונים מלמעלן כאילו הם מים", וחכמים חולקים, שהכל ישפך לאמה.

הגמ' (עז,א) מבארת שר' אליעזר למד את היתרו מדיוק הכתוב: "קרבן ראשית תקריבו אותם לה", ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח (ויקרא ב,יב), לשם הקטרה כקרבן, ומשמע שהעלאה שלא לשם קרבן מותרת. פסוק זה עוסק באופן ישיר באיסור הקטרת שאור ודבש, ככתוב בפסוק הקודם: "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה", אלא שמהמילה "ממנו" למדנו איסור נוסף על הקטרת "כל שממנו

1. כך הנוסח לפנינו כאן ובמקבילות ביומא (מז,ב) ומנחות (קז,ב), אבל ביבמות (ק,א): "אלעזר". הגירסה 'אליעזר' מוכחת מהגמ' להלן פב,א: "כיון דאיכא חטאת ואשם, דכי נכנס דמן פסולין – לא פסיקא ליה", כלומר, הגמ' מקשרת בין ר"א הסובר "רואין" (בדם, וכשיטתו באברים "לשם עצים") לבין ר"א המשווה אשם לחטאת, שהוא בודאי ר"א בן הורקנוס, חברו של ר' יהושע (עיין גמ' יב,ב). וכן דעת רש"י (פא, ד"ה ר"א אומר ינתנו במתן ארבע) ותוס' (עז,ב ד"ה ואי; עט,ב ד"ה במאי וד"ה אמר). מאידך, יש ראייה לכאורה שהסובר "רואין" אינו ר' אליעזר, שהרי בתערובת מתן אחת

2. במנחות שם נחלקו אמוראים בדבר, והסוגיה כאן כדעת ר' אלעזר שם (תוס' כאן ד"ה ורבנן).